

El pensament geogràfic i la importació de nous conceptes: L'estudi del lloc, per exemple.

Abel ALBET i MAS
Departament de Geografia
Universitat Autònoma de Barcelona

«Think globally, act locally»

El pensament geogràfic i la geografia anglosaxona

Molt sovint, a l'hora de tractar la dimensió teòrica d'algun tema o bé en endinsar-se en qualsevol qüestió que afecta el pensament geogràfic, hom acostuma a estructurar l'anàlisi en base a un repàs més o menys sistemàtic de les aportacions successives (i teòricament progressives) de diverses escoles o enfocaments teòrics en geografia. Així, i encara que no necessàriament hagin d'aparèixer tots ells, moltes vegades hom burxa en els principis de la geografia regional «clàssica», les propostes positivistes (des de les comportamentals fins a les teòriques), els diferents posicionaments estructuralistes i fins arribar als de caire humanístic; pocs treballs gosen encara introduir comentaris propis de la «nova geografia regional» o segons les més recents tendències «postmodernes».

Tanmateix, hom mai no està del tot segur de si aquesta estructuració (més o menys evolutiva) de les recerques teòriques és la més adient o la que pot reflectir de manera més escaient el que es pretén evidenciar; en tot cas, l'exposició o l'anàlisi d'un tema a partir de l'evolució dels corrents de pensament geogràfic resulta, aparentment, menys complexa i compromesa.

En qualsevol cas, però, malgrat que generalitzable arreu del món, aquesta evolució és la pròpia de la geografia anglosaxona. Tot i que en parlar de món anglosaxó posem dins un mateix calaix moltes diferents dinàmiques i realitats desenvolupades en diferents parts

del planeta, certament en la ciència geogràfica allí desenvolupada és possible resseguir una evident progressió en la línia de pensament i fins tal punt que sovint certs autors es permeten assenyalar dates concretes com fites d'inici i final d'un «paradigma» determinat. A més, cal afegir la gran influència suscitada per la difusió a escala planetària de certes obres de determinats autors¹ convertides quasi bé en «manuals» de l'evolució del pensament geogràfic.

És ben cert que al llarg dels darrers temps el món anglosaxó ha estat preponderant en moltes diferents esferes i, concretament en geografia, s'ha mostrat d'allò més dinàmic i innovador, palesant-ho (tant la preponderància com el dinamisme) amb la gran proliferació de publicacions: tanmateix les múltiples edicions no sempre reflecteixen produccions de qualitat, ans evidencien una més gran facilitat i disponibilitat de recursos per a la investigació i publicació. Altres escoles nacionals de geografia ens són força desconegudes, sovint (és cert) degut a una menor capacitat d'innovació, però sobretot a les dificultats de difusió de la seva producció.²

Sigui com sigui, tot plegat és per recordar que sovint hom assumeix com a vàlid un esquema de l'evolució de la ciència geogràfica que ha caracteritzat una certa àrea del planeta; de fet aquest tema no és pas del tot erroni (ni fins i tot tenint en compte el conjunt del pensament geogràfic mundial), però no sempre és perfectament extrapolable a totes les escoles nacionals, entre altres raons perquè sovint unes i altres escoles no coincideixen (ni en el temps ni en les intencions) i és que no necessàriament han de coincidir.

Teories coincidents i geografies divergents

Així, pot ser interessant destacar el cas de la geografia «radical» anglosaxona (i concretament la desenvolupada a Amèrica del Nord) que apareix i s'expandeix en una etapa històrica força determinada (d'ençà les darreries dels anys 60) i paral·lelament a uns condicionants socials i polítics ben específics. Els principis d'aquest corrent coincideixen amb els de la geografia «radical»³ francesa (per exemple) en els seus plantejaments de canvi i compromís social, de rebuig del mecanicisme introduït per anteriors opcions positivistes, així com en una voluntat de denúncia i lluita davant els processos d'alienació humana que les diverses formes d'organització social han anat introduint damunt el territori; tanmateix, és ben clar que a França la tradició d'una geografia marxista existí d'ençà de la fi de la Segona Guerra Mundial, no pas com un corrent constituït, però si mitjançant l'obra de molts geògrafs integrats, per exemple, dins el Partit Comunista Francès, consolidant diversos posicionaments precedents (iniciats ja al segle XIX), conscients de la necessitat d'una geografia radical i engatjada amb les problemàtiques suscitades en l'estudi del territori i la societat.

De forma similar, no pot parlar-se pròpiament d'un corrent de geografia humanística a França, malgrat que diversos autors es dediquin a temes similars i sota plantejaments semblants,⁴ el cas paradigmàtic pot ser l'estudi de l'*espace vécu* que pràcticament coincideix (en temes, mètodes i objectius) amb el *lifeworld* anglosaxó, si bé desenvolupant-se separadament i sense aparent influència mútua.

En qualsevol cas la geografia humanística anglosaxona (la d'arrel americana, sobretot) és acusada de descriptiva, poc compromesa, «light», i de dedicar-se exclusivament a evidenciar les situacions de desarrelament, deslocalització, pèrdua d'identitat, de sentit de

lloc, etc. sense aportar respostes mínimament viables a les problemàtiques i les contradiccions del món contemporani. La geografia «humanística» francesa (acceptant que puguin anomenar-se així les propostes que des d'una òptica similar realitzen geògrafs francesos) ha estat, en general, molt més orientada a denunciar les causes i els causants de la deslocalització en la societat capitalista i a oferir propostes, solucions factibles a problemes reals generats per les aglomeracions urbanes, per exemple (sovint amb els únics arguments de propugnar una més gran conscienciació o una gestió activa del territori per part dels individus).

Un bon exemple: l'estudi del lloc des de la perspectiva humanística

Una bona part dels temes estudiats per la geografia humanística nordamericana tenen poc a veure, doncs, amb els que s'estudien o poden ser estudiats a Europa, tot i que potser, per aquella difusió de les idees i les publicacions, els temes han esdevingut força coneguts i fins tractats per alguns geògrafs europeus; aquest pot ser el cas de Yi-Fu Tuan o d'Edward Relph (per citar autors dispars) i d'obres seves esdevingudes punts de referència imprescindible com *Topophilia* o *Place and Placelessness*, respectivament.

Així doncs, bona part de la geografia humanística que ens ha arribat d'aquelles latituds i que en ocasions ha caracteritzat el mateix corrent humanístic, ha estat l'anàlisi d'aspectes com el desarrelament o la deslocalització que genera l'*american way of life* que, de fet, suposa només una part (molt destacable, això sí) del conjunt dels objectius de l'enfocament. És perfectament lògic i fins legítim que la geografia humanística americana tracti aquests temes, perquè històricament, social, cultural i econòmic el sistema socio-econòmic imperant als Estats Units ha estat propici a generar aquest tipus d'efectes: el sentiment patriòtic imbuït a molts llocs (Washington, Williamsburg, Mount Rushmore, etc) sovint sembla voler suplir la manca d'una història secular i és que els llocs no tenen una imbricació cultural, perquè el país ha estat creat de nou en nou a partir de la conjuminació de moltes diferents ètnies i grups culturals.

En aquest mateix sentit, i malgrat els diferents usos i funcions del territori i malgrat que en zones determinades certs grups minoritaris puguin tenir un paper preponderant, el conjunt de la població ha adoptat o adaptat (d'una manera o altra) un mateix sistema econòmic i social: l'estructura econòmica i la manca de tradicions locals heretades fan que l'extrema mobilitat de la població no suposi un greu daltabaix social. L'homogeneïtzació del país permet trobar els mateixos elements, facilitats, característiques i serveis en les mateixes condicions arreu del país, mentre que els avenços de la tècnica han minimitzat fins i tot les variacions climàtiques. La manca de valoració històrica, social i cultural crea insensibilització pels llocs i si a més l'espai és considerat fonamentalment en tant que valor econòmic de canvi, s'esvaeix tota possible valoració singular dels llocs.

Tot plegat és impensable a Europa (o, per extensió, al vell món), on en poques hores de viatge terrestre es poden creuar diversos estats, amb les consegüents variacions polítiques i administratives, socials i culturals, per no parlar de la diversitat regional on fins i tot a una escala molt reduïda és possible copsar transicions dialectals, variacions arquitectòniques, de conreus, de tradicions i costums, lleis i rituals mil·lenaris, etc.

El *place* humanístic americà (si més no el que ens ha arribat de forma més generalitzada) no deixa de ser una creació, una invenció que, com es deia, poc té a veure amb els *llocs* (i amb les problemàtiques generades per aquests *llocs*) que puguin trobar-se a Europa. Sorgeix la necessitat d'estudiar el *place* i el subsegüent *placelessness* per les característiques que els llocs tenen a Amèrica del Nord, però també potser pel fet de no haver experimentat o desenvolupat una geografia regional «clàssica» (o no haver-ho pogut fer donades les esmentades característiques del medi i la societat), en el sentit de no contenir *pays* o *genres de vie*. Això no significa, en absolut, que no sigui possible dur a terme un estudi de l'espai, el lloc, el paisatge, o la ciutat a Europa des d'aquest punt de vista dins la geografia humanística, però demostra que no poden fer-se extrapolacions simplistes.

Problemes de llenguatge

De fet, a vegades, tot plegat també mena a pensar si a més d'un problema de sincronia dels corrents de pensament geogràfic (en el sentit abans esmentat) no es tracta, d'un factor més bàsic com pot ser la comprensió de llengües i cultures estrangeres al món anglosaxó; durant molts anys (i encara avui) des de les mateixes universitats s'ha fet palès (tant en la manca de professorat poliglota com en els fons de les biblioteques) un quasi absolut desconeixement de llengües com el francès, el castellà o l'alemany, per citar-ne algunes, impeding l'accés directe a la tradició i a la producció geogràfica feta des d'aquests àmbits culturals. Aquest tràgic panorama acaba de completar-se si a aquest fet, afegim una forta ignorància de les realitats socials, polítiques i culturals de regions «exteriors» o amb un interès quasi folklòric sovint reduït als típics tòpics estatals o locals.

Un simple repàs a les bibliografies citades per llibres i articles anglosaxons (o les recomanades en les assignatures de molts diversos departaments) demostra que només s'empren autors estrangers quan aquests han estat traduïts o introduïts d'alguna manera a l'anglès; aquest fet és impensable en altres països on es fa imprescindible el coneixement d'una altra llengua (sovint l'anglès) per a dur a terme qualsevol mínima recerca. Potser finalment tot plegat comenci a canviar: l'article d'Anne GILBERT (1988) fa un repàs de la producció feta tant al món anglosaxó com al francòfon⁵ entorn la nova geografia regional i, com des d'aquest article, darrerament comencen a observar-se referències de més divers origen.

En ocasions també s'intueix un possible problema terminològic subsegüent a la «importació» més o menys inconscient dels corrents i tendències del pensament geogràfic: sovint hom tradueix *place* per *lloc* i *landscape* per *paisatge* (per exemple) per, tot seguit, imaginar la seva automàtica aplicació al context europeu. Ben cert que bona part dels principis que regeixen aquests conceptes són igualment vigents en la nostra realitat més immediata però no pas amb els mateixos matisos que se'ls confereix en altres indrets.

Aquest mateix aspecte apareix a l'hora d'adoptar els anomenats *locality studies* però en aquest cas el fet sembla menys problemàtic ja que és evident que la traducció literal (*estudi de localitats*) no equival exactament al mateix principi i qualsevol altra traducció no deixa de ser una aproximació. Malgrat que és molt agosarat aportar opinions sobre el tema (donada la manca de perspectiva temporal) podria succeir quelcom de similiar amb la «nova geografia regional» (o, segons Nigel Thrift, *reconstructed regional geography*), tant pel que fa a la terminologia com a la configuració en un corrent determinat.⁶

Noves perspectives, potser

És ben cert que existeix un afany renovat per l'àmbit regional (RIUDOR, 1990) paral·lel a l'interès per la geografia regional clàssica dins el món anglosaxó (PUDUP, 1988)⁷ tot i que, ben mirat, a Europa aquesta revalorització no deixa de palesar una tradició que mai no es trencà del tot.⁸

Tanmateix, a les envistes de les publicacions i el debat anglosaxó sobre el tema, hom es pregunta fins quin punt és vàlid identificar els principis d'aquella «nova» geografia regional amb els de la «vella» geografia regional, tot i reconeixent que Vidal o Hartshorne puguin servir d'inspiració; ¿no serà que autors anglosaxons han començat a llegir seriosament (a descobrir, a redescobrir) Vidal i altres «clàssics» francesos (en francès, per exemple)? ¿No serà que aquesta tendència coincideix plenament (i en rep total suport) amb els principis que afavoreixen tot el que suposa una «deconstrucció» de les teories fins fa poc inqüestionables, tot i que de les teories, més o menys radicals, se'n segueix valorant força positivament l'aportació d'interpretació «social» del territori? ¿No serà que, ja superat el «lloc» i bona part del mètode humanístic, encara es tenen molt en compte els principis de l'experiència i el sentit de lloc? (NOGUÉ, 1989: pp 65-69). ¿En conjunt, no serà que més que davant una «nova geografia regional» som davant d'una «geografia de l'especificitat», que és tan experiencial i subjectiva com socialment i globalment compromesa?

Per acabar-ho d'arrodonir, els principis que regeixen l'anomenada «postmodernitat» tenen un altíssim component espacial que, de fet, és plenament «local», «localitzat»: no ha d'estranyar, doncs, que la terminologia que més sovinteja inclogui conceptes com comunitat, ciutadania, descentralització, quotidianeïtat, innovació social, consumidor, benestar, flexibilitat econòmica, economia global, post-Fordisme, subcontractació, districte industrial, cultura laboral, polarització, etc., juntament amb gènere, estètica, elitisme, criticisme, nostàlgia, paròdia, disseny, creació, localisme, localitat, local..

La perspectiva local, d'aquí

Vist des d'una perspectiva catalana, i ja sigui degut a les especials circumstàncies socials, polítiques i econòmiques viscudes al nostre país des de començaments de segle o bé a la indiscutible influència exercida pel mestratge de Pau Vila, el cert és que tant la producció geogràfica com la didàctica feta a Catalunya mai no han perdut l'excepcionalisme, la sensibilitat pel lloc, fins el punt que l'extensa producció d'estudis locals i comarcals ha esdevingut un notable i valuós patrimoni científic, cultural i intel·lectual d'aquest país.

Certament, els estudis comarcals han perdurat i fins han transcendit les èpoques més obscures i nefastes de la recerca a Catalunya, no només perquè l'estructura territorial comarcal s'ha mantingut (d'una manera o altra), sinó perquè hi ha hagut una voluntat explícita de coneixement, recerca i anàlisi de l'espai català a aquesta escala quasi més gran, gosàriem dir, que l'escala nacional.

A Catalunya, doncs, la recerca geogràfica ha inclòs sempre la dimensió local, comarcal, metropolitana, no només perquè han estat les realitats geogràfiques més directament conegudes i viscudes, els territoris més necessaris, els espais de lluita i conflicte, sinó

perquè sempre ha existit una profunda i decidida preocupació abstracta per la dimensió local, tot i que en la major part d'ocasions aquesta preocupació teòrica hagi esta inconscient, involuntària. En general aquest interès pel que succeeix a escala local no ha esdevingut un tractament simple i localista, amb estudis casuístics o excepcionals (que sempre n'hi ha), ans ha estat una anàlisi meditada, documentada, contextualitzada.

A nivell de la ciència geogràfica produïda en el nostre context, val a dir que també l'àmbit local-comarcal ha estat present de forma constant, tot i la introducció de múltiples corrents de pensament procedents de l'exterior que, en ocasions, no semblaven pas gens propicis a recolzar-se en aquests àmbits territorials concrets.

Tradicionalment la geografia catalana s'ha demostrat obertament receptiva a qualsevol nova tendència arribada d'altres indrets fins el punt que ha resultat ser capdavantera en la introducció i aplicació de noves teories o metodologies (GARCIA RAMON, 1989). Amb tot, cal reconèixer que en la major part d'ocasions cada innovació ha estat valorada molt curosament, adoptant i adaptant quan i quant ha calgut i tenint present les grans diferències socials i culturals que, sortosament, encara perduren en aquest món i que fan que no tot sigui perfectament i automàticament aplicable.

Resta encara per fer l'anàlisi i subsegüent reflexió entorn quina ha estat la producció i els centres d'interès de la geografia catalana des de les descripcions dels «excursionistes» fins a les darreres aplicacions metodològiques, però gosariem afirmar que, a grans trets, confirmaria aquella dedicació local amb un fort rerefons teòric i lluny de les perspectives que ofereix l'estudi simplista del propi melic: les influències exteriors (palesades en les bibliografies dels treballs realitzats, en les estades d'estudiosos catalans —quasi sempre políglotes— a centres d'estudi estrangers, o bé en la decisiva aportació de científics foranis al seu pas per Catalunya) han estat una realitat constant des de fa 70 anys i fins arribar al moment actual quan les oportunitats d'intercanvis i de coneixement d'altres realitats (a través de publicacions, estades a universitats, etc.) s'han intensificat notablement passant, és clar, pels diferents moments en què la importació de mètodes i teories ha suposat una decisiva innovació per a la geografia d'aquest país.

El caràcter extremadament obert i receptiu de la geografia catalana ha de considerar-se, en qualsevol cas, com un fet valuós que ha aportat riquesa a la propia producció; si bé és cert que aquesta porositat ha tingut quasi sempre una sola direcció (d'importació i recepció de l'exterior,⁹ això no ha pas d'estranyar tenint en compte la potència de certes escoles nacionals de geografia i de certes tendències de pensament, però tampoc no ha de suposar cap complex degut, precisament, a què aquesta constant i intensa relació de la geografia catalana amb l'exterior li permet mantenir-hi un digne i profitós diàleg.

En qualsevol cas, hom no pot aduir mancances teòriques o de mitjans¹⁰ per evitar dur a terme una projecció més àmplia de la geografia i els geògrafs d'aquest país dins la propia societat catalana i, perquè no, en el context acadèmic exterior.

L'actual moment d'aparent «renovat interès» per la dimensió local (ara, però, emmarcat dins un context global o de globalitat) pot ser una bona oportunitat per reconduir la tradició dels estudis sobre l'espai català. Coneixedors d'aquest nou interès o reviscolament cal, una vegada més, assimilar quines són les darreres pautes i tendències teòriques que millor

poden ajudar a comprendre i analitzar els canvis socials i econòmics que s'esdevenen damunt el territori i que reflecteixen la nova configuració mundial a través de la qual fins i tot l'indret més apartat, la comarca més aïllada o qualsevol districte metropolità queden automàticament inscrits en un context de globalitat i interdependència que els transcendeixen i sense el qual res no pot ser interpretat.

Los Ángeles (UCLA), gener de 1991

Notes

- ¹ Potser els diversos llibres de síntesi escrits per Ronald J. Johnston en siguin el cas més evident.
- ² No sempre lligada a la possible «distància cultural» o bé a la complexitat en la comprensió de les respectives llengües: aquest potser el cas d'Alemanya, la Unió Soviètica o el Japó, però sovint succeeix el mateix amb França, Itàlia o Portugal, amb uns idiomes estatals més «accessibles» a la nostra realitat més immediata.
- ³ «Radical» és, de fet, un terme forjat en el món anglosaxó.
- ⁴ Tanmateix res no és absolut i, per exemple, Clara Copeta reconeix la influència de la *Humanistic Geography* en la configuració de molts treballs de la geografia francòfona (COPETA ed., 1986: pp. 11-26).
- ⁵ Amb tot, cal entendre aquest article en el context de la geografia del Canadà francòfon i el seu destacat paper d'«intermediària» entre dos àmbits lingüístics.
- ⁶ Malgrat els possibles problemes d'adaptació, de la nova geografia regional i dels estudis de localitats cal valorar-ne molt positivament el fet que es tinguin en consideració moltes diverses escales d'anàlisi simultàniament així com el seu especial èmfasi en la transcendència (no pas determinística) del fet local i de les relacions socials. No cal buscar-ne ara les singularitats però certament la *regional geography* britànica i americana és força diferent, especialment pel que fa a escales però també en els continguts, a la *géographie regionale* francesa o llatina, en general.
- ⁷ Un exemple prou evident en pot ser també el debat suscitat amb motiu del cinquantenari de l'aparició de l'obra de Hartshorne *The nature of Geography* (ENTRIKIN & BRUNN. eds. 1989).
- ⁸ Ronald Johnston afirma (per al conjunt de la geografia mundial) que la regió, malgrat alts i baixos i diferents apreciacions, mai no ha escapat de l'interès del geògrafs i que sempre ha existit una voluntat de reviscolar el paper del lloc (JOHNSTON, 1986: pp. 137-140).
- ⁹ Potser Pau Vila és de les poques excepcions «exportant» a Colòmbia i Veneçuela una determinada manera de «fer geografia».
- ¹⁰ Malgrat el plany crònic, cal reconèixer que sovint els mitjans disponibles (sobretot biblioteques i hemeroteques acadèmiques, però també borses d'estudi i viatge) són al nivell dels disponibles a molts altres indrets del planeta.

Referències bibliogràfiques

- AGNEW, John A. (1989): «The devaluation of place en social science», a AGNEW, John A. i DUNCAN, James S. (eds.), *The power of place. Bringing together geographical and sociological imaginations*, London, Unwin Hyman (pp. 9-29).
- ALLEN, John (1985): *Rewiew; Interdependence and the uniqueness of place*, Milton Keynes, The Open University Press.
- COOKE, Philip N. (1987): «Individuals. Localities and post-modernism», a *Environment and Planning D5*, (4), pp. 408-412.
- (1989): «The local question-revival or survival?», a COOKE, Philip N. (ed. 1989), *Localities. The changing face or urban Britain*, London, Unwin Hyman (pp. 296-306).

- (1990): *Back to the future: Modernity, postmodernity and locality*, London, Unwin Hyman.
- (ed.) (1986): *Global restructuring, local response*, London, Economic and Social Research Council.
- COPETA, Clara (1986): «Introduzione: sfumature nella geografia umanistica», a COPE-
TA, Clara (ed.) *Esistere a abitare, Prospettive umanistiche nella geografia fracofona*,
Milano, Franco Angeli, (pp. 9-36).
- ENTRIKIN, J. Nicholas (1989): «Place, region, and modernity», a AGNEW, John A. i
DUNCAN, James S. (eds.) *The power of place. Bringing together geographical and
sociological imaginations*, London, Unwin Hyman (pp. 30-43).
- ENTRIKIN, J. Nicholas i BRUNN, Stanley D. (eds.) (1989): *Reflections on Richard Hart-
shone's. The Nature of Geography*, Washington DC, Association of American Geo-
graphers (Oc. Pub).
- GARCIA RAMON, Maria Dolors (1989): «Nuevos enfoques y temáticas en la geografía
internacional de finales de siglo. Una introducción», a *Boletín de la Asociación de
Geógrafos Españoles*, 9, pp. 5-9.
- GILBERT, Anne (1988): «The new regional geography in English and French-speaking
countries», a *Progress in Human Geography*, 12 (2), pp. 208-228.
- GREGORY, Derek (1989): *The geographical imagination: social theory and human geo-
graphy*, London, Hutchinson.
- HARVEY, David (1989): *The condition of postmodernity. An enquiry into the origins of
cultural change*, Oxford, Basil Blackwell.
- JAMESON, F. (1989): «Marxism and postmodernism», a *New Left Review*, 176, pp. 31-45.
- JOHNSTON, Roland J. (1986): *On human geography* Oxford, Basil Blackwell.
- JONAS, Andrew (1988): «A new regional geography of localities?», a *Area*, 20 (2).
- KOBAYASHI, Audrey (1989): «A critique of dialectical landscape», a KOBAYASHI, Audrey
i MACKENZIE, Suzanne (eds.) *Remaking human geography*, London, Unwin Hyman
(pp. 164-183).
- LEY, David (1989): «Modernism, post-modernism and the struggle for place», a AGNEW,
John A. i DUNCAN, James S. (eds.) *The power of place. Bringing together geogra-
phical and sociological imaginations*, London, Unwin Hyman (pp. 44-65).
- MASSEY, Doreen (1985): «New directions in space», a GREGORY, Derek i URRY, John
(eds.) *Social relations and spatial structures*, London, Macmillan (pp 9-19).
- (1990): «L'«estudi de localitats», a geografia regional», a *Treballs de la Societat Cata-
lana de Geografia*, 21, pp. 73-87.
- NOGUÉ, Joan (1989): «Espacio, lugar, región: hacia una nueva perspectiva geográfica re-
gional», a *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, 9, pp. 63-79.
- (ed.) (1990): «Bases per a una nova geografia regional», a *Treballs de la Societat Ca-
talana de Geografia*, 21.
- PAASI, Anssi (1986): «The institutionalization of regions: a theoretical framework for un-
derstanding the emergence of regions and the constitution of regional identity», a *Fen-
nia*, 164 (1), pp. 105-146.
- PUDUP, Mary Beth (1988): «Arguments within regional geography», a *Progress in Hu-
man Geography*, 12 (3), pp. 369-390.
- RIUDOR, Lluís (1990): «L'evolució de la geografia i la seva repercussió en les geografies
regionals del món», a *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 21, pp. 23-38.
- SACK, Robert David (1988): «El lugar y su relación con los recientes debates interdiscipli-
narios», a *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 12, pp. 223-241.

- SAYER, Andrew (1989): «The new regional geography and problems of narrative», a *Environment and Planning D*, 7 (3), pp. 253-276.
- SOJA, Edward W. (1989): *Postmodern geographies. The reassertion of space in critical social theory*, London, Verso.
- URRY, John (1981): «Localities, regions and social class», a *International Journal of Urban and Regional Research*, 5, pp. 455-754.
- (1988): «Société, espace et localité», a BENKO. Georges B. (ed.) *Les nouveaux aspects de la théorie sociale. De la géographie à la sociologie* Caen, Paradigme (pp. 89-101).